

Z prawnej problematyki ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich

1. Przedmiotem artykułu są zagadnienia związane z ochroną zasobów genetycznych zwierząt hodowlanych użytkowanych na potrzeby gospodarcze. Zwiększający się popyt na tania żywność, w tym na mleko, mięso i inne produkty pochodzenia zwierzęcego, prowadzi do przeobrażania się tradycyjnych systemów produkcji. Wpływa to na zmiany w zasobach genetycznych, przez które należy rozumieć w szerszym ujęciu wszystkie populacje (gatunki, rasy, odmiany, rody lub linie hodowlane) zwierząt gospodarskich. Do grupy tych zwierząt krajowy ustawodawca zalicza: bydło, świnie, koniowate, drób, owce, kozy, pszczoły miodne oraz zwierzęta futerkowe¹. Ich legislacyjny wykaz jest enumeratywny, jednakże warto podkreślić, że dotyczy on tylko populacji występujących na terenie większości państw europejskich. W pozostałych regionach świata występują, oprócz wymienionych, także inne gatunki zwierząt mające wpływ na gospodarkę rolną. Natomiast w ujęciu węższym na zasób genetyczny składa się materiał biologiczny pochodzący od wymienionych zwierząt, które ze względów użytkowych, naukowych czy kulturowych ma lub może mieć znaczenie dla człowieka. Chodzi tu w szczególności o nasienie reproduktorów, komórki jajowe i zarodki, które są wykorzystywane w rozmnażaniu zwierząt gospodarskich. Materiał ten ma określoną faktyczną lub potencjalną wartość i może być przedmiotem obrotu.

Doniosła rola ochrony zasobów wynika z faktu, że wpływa ona na kształt początkowej fazy wytwarzania i tym samym stanowi w łańcuchu produkcyjnym jego pierwsze i najważniejsze ogniwo. Stosowane procesy hodowlane, przez które należy rozumieć zespół zabiegów zmierzających do poprawienia

---

¹ Tak art. 2 pkt 1 ustawy z 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, Dz. U. 2007, Nr 133, poz. 921 ze zm.

założeń dziedzicznych (genotypu) zwierząt gospodarskich (w ich zakres wchodzi ocena wartości użytkowej i hodowlanej zwierząt gospodarskich, selekcja i dobór osobników do kojarzenia prowadzony w warunkach prawidłowego chowu), przyczyniają się do pozyskiwania silnych, wydajnych i zdrowych zwierząt, a także do polepszania ich dobrostanu². Jednocześnie procesy te powinny być kształtowane od strony prawnej i przeprowadzane przy założeniu, że zasoby osobników są ograniczone.

Omawiana problematyka jest przedmiotem regulacji krajowej, unijnej oraz międzynarodowej. Jest ona traktowana jako jeden z ważniejszych elementów bioróżnorodności³. Zachowanie jej na odpowiednim poziomie, zarówno dla państw rozwiniętych, jak i rozwijających się wymaga wielu kompromisów. Odnoszą się one zarówno do metod prowadzenia ochrony zasobów, ich zrównoważonego użytkowania oraz zarządzania nimi tak, by osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe.

Celem artykułu jest próba wskazania oraz oceny obowiązujących norm prawnych oddziałujących na tworzenie i utrzymywanie zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich w Polsce. Należy udzielić odpowiedzi na pytanie, w jakiej mierze obowiązujące przepisy prawne zapewniają ich trwałość.

Podjęta tematyka jest bardzo złożona. Wynika to przede wszystkim z konieczności umieszczenia pojęć, technik, procedur czy instrumentów reprezentujących nauki biologiczne i zootechniczne w normach prawnych. Prawodawca najczęściej skupia się na kształtowaniu podstawowych definicji legalnych, umiejscawiając je w systemie przede wszystkim prawa administracyjnego i cywilnego. W tym kontekście niezmiernie istotne są także porozumienia międzynarodowe i konsekwencje z nich wynikające.

Na istotę omawianej problematyki wpływa wiele względów. Przede wszystkim następuje daleko idąca specjalizacja i intensyfikacja produkcji rolniczej. Oddziałuje na nią zmieniający się popyt na produkty pochodzenia zwierzęcego. Produkcja wymaga stosowania ras o jednostronnym kierunku użytkowania, które gwarantują wysoką produkcję i jakość. Prowadzi to do

² Tak art. 2 pkt 4 ustawy o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich.

³ Przez bioróżnorodność lub różnorodność biologiczną należy rozumieć, zgodnie z art. 2 Konwencji o różnorodności biologicznej z 1992 r., zróżnicowanie wszystkich żywych organizmów pochodzących, *inter alia*, z ekosystemów lądowych, morskich i innych wodnych ekosystemów oraz zespołów ekologicznych, których są one częścią. Dotyczy to różnorodności w obrębie gatunku, pomiędzy gatunkami oraz ekosystemami. Szerzej A. Ingrassia, D. Manzella, E. Martyniuk, *The Legal Framework for the Management of Animal Genetic Resources*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome 2005, s. 11 i n. Píše na ten temat także P. Gała, *Ochrona bioróżnorodności a prawa własności intelektualnej w rolnictwie*, „Studia Iuridica Agraria” 12, 2014, s. 137-148.

marginalizacji, a nawet zaniechania użytkowania ras o innych cechach użytkowych. Jak zauważa Witold Chabuz, większość populacji ogólnoużytkowych ras zwierząt gospodarskich uległa w Polsce znacznej redukcji⁴. Wiele z nich utracono bezpowrotnie.

Zmiana w kierunku produkcji oddziałuje na środowisko naturalne i może implikować pojawianie się w nim negatywnych zjawisk, jak np. chorób wśród zwierząt prowadzących do ograniczenia ich liczebności. Ujemny wpływ na rodzime zasoby może mieć także import często egzotycznego materiału genetycznego spoza naszej strefy geograficznej, czy nie zawsze właściwie dobrane krzyżówki zwierząt. Innym pośrednim czynnikiem degradacji zasobów genetycznych jest zmiana klimatu, która może oddziaływać na dostępność pasz, warunki chowu (np. zwiększanie temperatury powietrza), fizjologię zwierząt⁵. Według danych FAO różnorodność zasobów genetycznych zwierząt zmniejsza się⁶. Powoduje to konieczność zapewnienia trwałej i stabilnej bazy genetycznej dla rozwoju produkcji, która nie tylko zaspokoi obecne potrzeby produkcyjne, lecz także zapewni trwałość gatunków. Dużą rolę odgrywa tu polityka rolna, której jednym z celów jest zapewnienie zdrowej i bezpiecznej żywności.

Na zachowanie genetycznej różnorodności zwierząt wpływ mają zachodzące procesy globalizacji. Można je zauważyć w zmniejszającej się liczbie ras użytkowych. Produkcję zawęża się bowiem do najbardziej wydajnych i odpornych na czynniki zewnętrzne osobników. Ponadto coraz częściej pojawia się tzw. erozja genetyczna, przez którą należy rozumieć spadek liczby gatunków występujących na terenach ich dotychczasowego występowania⁷. W ostateczności może ona prowadzić do ich wyginięcia. Dlatego konieczne jest podejmowanie działań przeciwdziałających temu zjawisku, co wymaga ścisłej współpracy państwa z producentami rolnymi. Doniosłą rolę odgrywają tu instytucje gromadzące zasoby genowe oraz hodowcy. W szczególności

---

⁴ Zob. W. Chabuz, *Stan zasobów genetycznych*, w: Z. Litwińczuk (red.), *Ochrona zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich i dziko żyjących*, Warszawa 2011, s. 37 i n.

⁵ Szerzej D. Pilling, I. Hoffmann, *Climate Change and Animal Genetic Resources for Food and Agriculture: State of Knowledge, Risks and Opportunities*, Background Study Paper No. 53, <http://www.fao.org/docrep/meeting/022/mb386e.pdf> [dostęp: 17.12.2015].

⁶ Zob. *Stan zasobów genetycznych zwierząt dla wyżywienia i rolnictwa w świecie – w skrócie*, Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w porozumieniu z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa, Kraków 2008, s. 11 i n. <http://www.fao.org/3/a-a1260e.pdf> [dostęp: 20.12.2015].

⁷ Tak D. Kulus, *Zjawisko erozji genetycznej jako zagrożenie dla bezpieczeństwa społecznego świata*, w: J. Karwat (red.), *Bezpieczeństwo współczesnego świata: Historia, wyzwania, konflikty zbrojne*, Poznań 2014, s. 215-225.

decyzje rolników co do wyboru właściwego materiału genetycznego, jak i przyjmowane zobowiązania w zakresie chowu gatunków zagrożonych mają zasadnicze znaczenie dla ochrony zasobów genowych.

2. Problematyka ochrony zasobów genetycznych jest od wielu lat podejmowana na arenie międzynarodowej⁸. Jak zaznaczono wcześniej, jest ona postrzegana przez pryzmat prawnej ochrony bioróżnorodności. Najważniejszym i jednocześnie najpowszechniejszym porozumieniem w tym zakresie jest Konwencja o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r., która została ogłoszona i przyjęta w Rio de Janeiro podczas międzynarodowej Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju⁹. Zgodnie z art. 1 celem Konwencji jest ochrona różnorodności biologicznej, zrównoważone użytkowanie jej elementów oraz uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści wynikających z wykorzystywania zasobów genetycznych. Przejawem tego ma być odpowiedni do nich dostęp, właściwy transfer technologii oraz finansowanie. Strony podnoszą ochronę różnorodności biologicznej do rangi jednej z najważniejszych wartości dla całej ludzkości. Jednocześnie podkreślają, że państwa mają suwerenne prawa do swoich zasobów naturalnych, które podlegają ich jurysdykcji. Na nich ciąży obowiązek podejmowania czynności związanych z ich zachowaniem. Prawodawca krajowy powinien zatem stanowić takie rozwiązania legislacyjne, które z jednej strony będą chroniły zasoby, a z drugiej – pozwolą na ich eksploatację i obrót. W przestrzeni działalności rolniczej oznacza to konieczność utrzymania i zapewnienia określonej ich stabilności oraz dostępności.

Konwencja w oparciu o tzw. miękkie prawo (*soft law*), czyli typowe instrumenty prawa międzynarodowego, stworzyła pewne ramy prawne dla realizacji postawionych w niej celów i zadań. Jednakże należy pamiętać o tym, że jej postanowienia mają jedynie charakter zaleceń czy rekomendacji. Nie są one źródłem wiążących zobowiązań. Mimo że nie mają one doniosłości prawnej ani mocy wiążącej, to stanowią one pewne zasady postępowania o charakterze koncepcji, deklaracji, wskazówek czy kodeksów zachowań, które są wyrazem woli politycznej państw. Choć nie mają prawotwórczego charakteru, to mogą stymulować rozwiązania prawne w przyszłości.

Stosunkowo nowym instrumentem prawa międzynarodowego, również o charakterze „prawa miękkiego”, jest Protokół z Nagoi do Konwencji o róż-

---

⁸ Pisze na ten temat M. Kenig-Witkowska, *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 24 i n.

⁹ Dz. U. 2002, Nr 184, poz. 1532; zob. J. Ciechanowicz-McLean, *Prawo ochrony i zarządzania środowiskiem*, Warszawa 2015, s. 88 i n.

norodności biologicznej¹⁰. Podnosi on konieczności ochrony zasobów genetycznych oraz podziału korzyści wynikających z ich użytkowania. Zgodnie z jego postanowieniami zasoby genetyczne zostały uznane za jeden z czterech głównych składników różnorodności biologicznej w rolnictwie, obok organizmów występujących w agro-ekosystemach, czynników abiotycznych oraz społeczno-kulturowych. Ponadto zwrócono szczególną uwagę na znaczenie zasobów dla wyżywienia i rolnictwa, podkreślając jednocześnie potrzebę utrzymywania ras zwierząt gospodarskich wykorzystywanych w produkcji i przetwórstwie żywności.

Sygnatariusze Protokołu podkreślili wyjątkowy charakter rolniczej różnorodności biologicznej, jej specyficznych cech i problemów wymagających odrębnych rozwiązań. Zobowiązali się do zapewnienia odpowiednich, skutecznych i proporcjonalnych narzędzi legislacyjnych, administracyjnych lub politycznych, aby wykazać, że zasoby genetyczne wykorzystywane w ramach jego jurysdykcji zostały pozyskane na podstawie uprzedniej zgody. Chodzi tu w szczególności o to, by wzajemnie uzgodnione warunki zostały ustanowione zgodnie z wymogami krajowego ustawodawstwa i przepisami wykonawczymi dotyczącymi dostępu i podziału korzyści wynikających z wykorzystania zasobów¹¹.

Doniosłą rolę w kształtowaniu światowych zasad ochrony zasobów genetycznych zwierząt hodowlanych pełni Organizacja ds. Wyżywienia i Rolnictwa (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO). Zgodnie z przyjętą przez nią definicją przez zasoby genetyczne zwierząt należy rozumieć wszystkie gatunki zwierząt gospodarskich i populacje w ich obrębie, które ze względów użytkowych, naukowych bądź kulturowych mają albo mogą mieć w przyszłości znaczenie dla człowieka¹². Populacje w obrębie gatunków obejmują rasy, odmiany, selekcyjonowane linie i rody zwierząt,

---

¹⁰ Protokół został przyjęty przez Dziesiątą Konferencję Stron Konwencji w 2010 r. Zob. E. Martyniuk, *Ekspertyza na temat wpływu wprowadzenia w Polsce nowych regulacji dotyczących dostępu do zasobów genetycznych i podziału korzyści wynikających z użytkowania tych zasobów (ABS) w hodowli zwierząt wynikających z postanowień Protokołu z Nagoi o dostępie do zasobów genetycznych oraz sprawiedliwym i równym podziale korzyści wynikających z użytkowania tych zasobów do Konwencji o różnorodności biologicznej*, Warszawa 2013, file://biodiv.gos.gov.pl/protokol-z-nagoi/ekspertyzy [dostęp: 27.11.2015].

¹¹ Zob. Preambuła do Protokołu z Nagoi do Konwencji o różnorodności biologicznej dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania, http://biodiv.gdos.gov.pl/protokol-z-nagoi/tekst-protokolu-z-nagoi/nagoya-protocol_eng.pdf [dostęp: 27.11.2015].

¹² Tak J. E. O. Rege, J. P. Gibson, *Animal genetic resources and economic development: issues in relation to economic valuation*, „Ecological Economics” 45(3), 2003, s. 319-330.

jak też populacje lokalne i populacje pierwotne, podlegające procesowi udomowiania oraz populacje gatunków będących dzikimi przodkami czy krewnikami zwierząt gospodarskich. Zasoby genetyczne obejmują także każdy przechowywany materiał genetyczny zwierząt: nasienie, zarodki, oocyty, tkanki czy też izolowany DNA¹³.

FAO przyczyniła się do dokonania w 2007 r. ewaluacji stanu bioróżnorodności rolniczej w sektorze produkcji zwierzęcej¹⁴. Jego analiza została dokonana pod kątem pochodzenia i rozwoju jednostek, ich użytkowania i znaczenia, rozmieszczenia, wymagań poszczególnych zasobów, ryzyka i zagrożeń oraz możliwości zarządzania nimi. Efektem prac było przygotowanie raportu o stanie zasobów oraz ustalenie na jego podstawie Światowego Planu Działania na rzecz Zasobów Genetycznych Zwierząt¹⁵. Podkreślono w nim, że zasoby genetyczne zwierząt i systemy ich użytkowania stanowią integralną część ekosystemów i krajobrazów rolniczych na całym świecie. Odpowiednie zarządzanie nimi jest bardzo złożonym zadaniem, gdyż wymaga godzenia kwestii dotyczących samych zasobów (np. selekcji czy ochrony ras), jak i spraw międzysektorowych na nie oddziałujących (np. ochrona zdrowia zwierząt, rozwój i standardy w handlu, zarządzanie środowiskiem)¹⁶. Na zawilść tematyki wpływa również fakt, że odpowiedzialność za te działania jest dzielona pomiędzy różnymi instytucjami, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym.

Za cele Planu sygnatariusze przyjęli m.in. promocję zrównoważonego użytkowania i rozwoju zasobów genetycznych, tak by zapewniał on bezpieczeństwo żywnościowe. Ponadto zobowiązali się do zapewnienia ochrony różnorodności cennych zasobów genetycznych dla obecnych i przyszłych pokoleń, w tym przez m.in. opracowanie i wdrażanie skutecznych strategii krajowych i regulacji prawnych. Podniesiono, że warunkiem trwałości i ich właściwej ochrony jest także zapewnienie producentom rolnym równego dostępu do materiału genetycznego, informacji, technologii oraz zasobów finansowych. Można zatem stwierdzić, że efektem przyjęcia planu była konieczność wypracowania na poziomie państw sygnatariuszy odpowiednich metod zarządzania zasobami, które by pozwalały na ich ochronę oraz realizację ce-

---

¹³ Zob. *The Global Strategy for the Management of Farm Animal Genetic Resources. Food and Agriculture Organization of the United Nations*, Rome, 1999, <http://www.fao.org/ag/againfo/programmes/en/lead/toolbox/Indust/ex-brf.pdf> [dostęp: 19.12.2015].

¹⁴ Tak *Stan zasobów genetycznych zwierząt dla wyżywienia i rolnictwa w świecie – w skrócie*, Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy, Kraków 2008.

¹⁵ Zob. *Światowy Plan Działania na Rzecz Zasobów Genetycznych Zwierząt oraz Deklaracja z Interlaken*, Kraków 2008; <http://www.fao.org/3/c-a1404o.pdf> [dostęp: 30.12.2015].

¹⁶ Ibidem.

łów wskazanych w jego treści. Istotną rolę należy postrzegać w opracowywaniu i wdrażaniu właściwych strategii, działań hodowlanych oraz wdrażaniu norm prawnych z zakresu hodowli zwierząt umożliwiających jednocześnie ochronę prawną.

3. Rezultatem działań mających na celu ochronę zasobów genetycznych zwierząt w ramach prawodawstwa międzynarodowego było przyjęcie we Wspólnocie Europejskiej rozporządzenia Rady (WE) nr 1467/94 z 20 czerwca 1994 r. w sprawie ochrony, opisu, zbierania i wykorzystania zasobów genetycznych w rolnictwie¹⁷. Prawodawca wspólnotowy przyjął założenie, że wszelkie podejmowane działania odnośnie do zasobów – zarówno roślinnych, jak i zwierzęcych – powinny prowadzić do zwiększenia różnicowania w rolnictwie, zachowania różnorodności biologicznej oraz poprawy jakości produktów rolnych. Z tego tytułu jako podstawowy instrument ochrony przyjęto tworzenie 5-letniego programu działań dotyczący zasobów genetycznych w rolnictwie. Zgodnie z art. 7 rozporządzenia dotyczył on ochrony, opisu, zbierania i wykorzystania roślinnych i zwierzęcych zasobów genetycznych, które wówczas występowały na terenie Wspólnoty i które mogły zostać utracone. Szczególną ochroną objęto gatunki, co do których istniało przekonanie o dużym znaczeniu dla rolnictwa, ogrodnictwa lub leśnictwa. Realizacja programu miała pośrednio przyczynić się do ograniczania nakładów i kosztów związanych z produkcją rolną, a także prowadzić do zwiększenia konkurencyjności rolnictwa oraz poprawy zarządzania jego zasobami.

Omawiany akt normatywny został zmieniony przez rozporządzenie Rady (WE) nr 870/2004 z 24 kwietnia 2004 r. ustanawiające wspólnotowy program w sprawie ochrony, opisu, zbierania i wykorzystania zasobów genetycznych w rolnictwie i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1467/94¹⁸. Jako tzw. działanie celowe, na podstawie art. 5 przyjęto konieczność wykorzystywania dwóch metod ochrony – tj. *in situ*¹⁹ oraz *ex situ*²⁰. Ponadto zwrócono uwagę na potrzebę ustanowienia europejskiego, zdecentralizowanego wykazu zbio-

¹⁷ Dz. Urz. L 159 z 28 czerwca 1994 r., s. 1-10. Przyjęcie tego rozporządzenia było efektem ratyfikacji przez Wspólnotę Europejską Konwencji o różnorodności biologicznej w 1993 r.

¹⁸ Dz. Urz. L 162 z 30 kwietnia 2004 r., s. 18-28.

¹⁹ Zgodnie art. 3 lit. e rozporządzenia nr 870/2004 przez ochronę *in situ* należy rozumieć ochronę materiału genetycznego w ekosystemach i w siedliskach przyrodniczych, a także zachowanie oraz odtworzenie żyjących populacji gatunków lub ras zdziczałych w ich naturalnym otoczeniu oraz, w przypadku ras udomowionych lub gatunków roślin uprawnych, w środowisku gospodarstwa rolnego, w którym wykształciły one swoje cechy wyróżniające.

²⁰ Ochrona *ex situ* to ochrona materiału genetycznego na potrzeby rolnictwa poza jego siedliskiem naturalnym (art. 3 lit. g rozporządzenia nr 870/2004).

rów *ex situ*, a także obiektów *in situ*. W szczególności chodziło o tworzenie europejskich zasobów próbek zwierzęcego materiału genetycznego zabezpieczonych w niskich temperaturach, w oparciu o zasoby krajowe lub instytucjonalne. Mowa tu o organizowaniu banków genów. Państwa członkowskie zobowiązały się także do opracowania ogólnoeuropejskich, znormalizowanych i porównywalnych kryteriów identyfikacji priorytetów krajowych w zakresie działań w dziedzinie zrównoważonej ochrony i wykorzystania genetycznych zasobów zwierzęcych oraz do opracowania wymagań współpracy międzynarodowej w tym zakresie (załącznik nr 1). Szczególną uwagę zwrócono na potrzebę opracowania wspólnych transnarodowych programów hodowlanych dla zagrożonych ras i populacji.

Przyjmowane na poziomie międzynarodowym zobowiązania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt implikowały kolejne zmiany w regulacji unijnej. Przykładem może być rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z 16 kwietnia 2014 r. w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów²¹. Rozporządzenie to w art. 5 nałożyło na Komisję obowiązek zakładania i prowadzenia rejestru tzw. kolekcji w granicach Unii Europejskiej. Zgodnie z art. 3 pkt 9 należy przez nią rozumieć zgromadzony i przechowywany zestaw próbek zasobów genetycznych i związanych z nimi informacji, będący w posiadaniu podmiotu publicznego lub prywatnego. Rejestr zawiera informacje o kolekcjach zasobów genetycznych lub ich częściach.

Jak podkreślono wcześniej, zmianie polityki rolnej towarzyszy podejmowanie działań w temacie ochrony zasobów genetycznych. Znajduje to wyraz w realizowanych programach rozwoju obszarów wiejskich, w szczególności w ramach środków rolnośrodowiskowych²². Poszczególne działania są ukierunkowane na działalność rolniczą, która pozwala zapewnić ochronę zasobów genetycznych w obrębie samych gospodarstw rolnych. Polegają one na przyznawaniu rekompensat rolnikom ponoszącym dodatkowe koszty i tracącym część dochodów w wyniku działań ochronnych służących zachowaniu zagro-

---

²¹ Dz. Urz. L 150 z 20 maja 2014 r., s. 59-71, zob. M. Kropiewnicka, *Walka z biopiractwem sposobem na zmniejszenie ubóstwa na świecie – przegląd aktów prawnych regulujących problematykę dostępu do zasobów genetycznych i tradycyjnej wiedzy z nimi związanej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2013, nr 14, s. 217-229.

²² Szerzej: *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Zasoby genetyczne w rolnictwie – od ochrony do zrównoważonego wykorzystywania*, Bruksela, 28 listopada 2013 r., COM (2013), 838 final.

zonych ras zwierząt. Omawiane zagadnienia są kształtowane rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005²³. Prawodawca zwrócił szczególną uwagę na konieczność zachowania zasobów genetycznych zwierząt przez utrzymywanie lokalnych ras zagrożonych wyginięciem. Tym samym w kolejnym okresie realizacji WPR do 2020 r. zostały przewidziane płatności w ramach zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych²⁴. Mają one przede wszystkim służyć ochronie oraz zrównoważonemu wykorzystaniu i rozwojowi zasobów genetycznych, a także przyczyniać się do pokrycia dodatkowych kosztów ponoszonych przez rolników w związku z koniecznością spełniania szczególnych wymogów trzymania zwierząt, jak i utraconych dochodów wynikających z podjętych przez nich zobowiązań²⁵.

Regulacja unijna w zakresie hodowli zwierząt, ochrony ich zasobów genetycznych oraz obrotu nimi jest rozproszona. Składa się nań wiele aktów prawnych o różnej mocy wiążącej, często dotyczących poszczególnych gatunków zwierząt. Z tego względu, by ujednoczyć prawodawstwo, Komisja podjęła działania w zakresie sformułowania „Prawa zootechnicznego”. Efektem czego było przygotowanie wniosku rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zootechnicznych i genealogicznych warunków dotyczących handlu zwierzętami hodowlanymi i ich materiałem biologicznym wykorzystywanym do rozrodu oraz ich przywozu do Unii²⁶. Omawiane przepisy zootechniczne mają na celu m.in. promowanie wolnego handlu materiałem genetycznym z uwzględnieniem zrównoważonego charakteru programów hodowlanych i zachowania zasobów²⁷.

4. Zagadnienia związane z ochroną zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, w tym w szczególności ras zagrożonych, są przedmiotem regulacji krajowej na podstawie ustawy z 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich²⁸. Zgodnie z art. 28 pkt 1 ustawy

²³ Dz. Urz. UE L 347/487 z 20 grudnia 2013 r.

²⁴ Zob. pkt 12 preambuły rozporządzenia nr 1305/2013.

²⁵ Zob. art. 28 pkt 6 rozporządzenia nr 1305/2013.

²⁶ Wniosek Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zootechnicznych i genealogicznych warunków dotyczących handlu zwierzętami hodowlanymi i ich materiałem biologicznym wykorzystywanym do rozrodu oraz ich przywozu do Unii, Bruksela, 11 lutego 2014 r., COM (2014), 5 final 2014/0032 (COD).

²⁷ Ibidem.

²⁸ Dz. U. Nr 133, poz. 921 ze zm.

ochrona polega na utrzymywaniu żywych zwierząt gospodarskich (ochrona *in situ*) lub gromadzeniu i przechowywaniu ich materiału biologicznego (ochrona *ex situ*). Podmiotem upoważniony do realizacji i koordynacji działań w omawianym zakresie jest Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w Krakowie²⁹. Nadzór nad jego działalnością sprawuje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

W celu wykonania ustawy realizowane są tzw. programy ochrony zasobów genetycznych dla poszczególnych ras lub gatunków zwierząt³⁰. Bazowym dokumentem, na podstawie którego są one przygotowywane, jest opracowana w 2013 r. Krajowa strategia zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich³¹. Jako jedno z jej priorytetowych działań wskazano ograniczenie postępującego ubożenia i zwiększenie wykorzystania bioróżnorodności zwierząt gospodarskich. Strategia będzie realizowana do 2025 r. i ma ona pozwolić na zachowanie oraz właściwe wykorzystanie bogactwa zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich w skali lokalnej, regionalnej i krajowej oraz zapewnić trwałość i możliwość rozwoju społeczno-gospodarczego społeczności wiejskich³². Warto podkreślić, że założenia omawianego dokumentu odpowiadają przyjętej przez Parlament Europejski w 2012 r. Unijnej strategii ochrony różnorodności biologicznej do 2020 r.³³ Ponadto strategia ta wraz z planem działań na rzecz zasobów jest narzędziem wdrażania Światowego Planu Działań na rzecz Zasobów Genetycznych Zwierząt³⁴.

---

²⁹ Tak § 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 6 czerwca 2008 r. w sprawie podmiotu upoważnionego do realizacji działań w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, Dz. U. Nr 108, poz. 691. Polska wdraża założenia Światowej Strategii FAO od 1996 r.

³⁰ Zob. np. Program ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czerwonej, Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 9/11 Dyrektora Instytutu Zootechniki Państwowego Instytutu Badawczego, <http://bydlo.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/programy-ochrony/index> [dostęp: 26.12.2015].

³¹ Zob. E. Martyniuk, J. Krupiński, *Krajowa strategia zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich oraz plan działań na rzecz tych zasobów*, „Przegląd Hodowlany” 2013, nr 5, s. 5-8.

³² Tak *Krajowa strategia zrównoważonego użytkowania i ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich*, Warszawa 2013, s. 9.

³³ Ibidem. Unijna strategia ma szerszy zakres, nie ogranicza się bowiem jedynie do zapewnienia żywności i rozwoju obszarów wiejskich, ale jest narzędziem wspierającym ochronę różnorodności biologicznej czy łagodzenie zmian klimatu.

³⁴ Szerzej Krajowa..., s. 7 i n.; zob. I. Hoffmann, B. Scherf, *Implementing the Global Plan of Action for Animal Genetic Resources*, „Animal Genetic Resources” 2010, nr 47, s. 1-10.

Poszczególne programy ochrony zasobów określają przede wszystkim cel, jaki ma być osiągnięty dla danej rasy zwierząt, metody służące jego realizacji, a także określają zakres kriokonserwacji materiału biologicznego i sposób jego wykorzystania³⁵. Przy tworzeniu programu Instytut Zootechniki współdziała ze związkami hodowców lub innymi upoważnionymi podmiotami. Zatem można stwierdzić, że adresatami i realizatorami programów ochrony są przede wszystkim hodowcy³⁶ utrzymujący zwierzęta chronionej populacji oraz organizacje prowadzące księgi dla zwierząt hodowlanych danego gatunku lub rasy³⁷.

Udział w programie jest dobrowolny, a odbywa się na podstawie umowy zawartej między Instytutem lub osobą prowadzącą księgę hodowlaną działającą w jego imieniu a hodowcą³⁸. Wynikające z jej treści prawa i obowiązki kształtowane są odpowiednio co do gatunku lub rasy objętej programem. Hodowca, przystępując do programu, zobowiązuje się przed wszystkim do:

- utrzymywania osobników konkretnej rasy,
- poddawania zwierząt ocenie wartości użytkowej oraz wpisom do ksiąg hodowlanych,
- odchowu czysto rasowego materiału hodowlanego,
- prowadzenia wymaganych zapisów hodowlanych,
- udostępniania zwierząt do celów badawczych przy zachowaniu obowiązków przepisów weterynaryjnych,
- przekazywania informacji dotyczących liczebności, warunków i kosztów utrzymania stada oraz innych danych o stadzie do krajowej bazy danych

---

³⁵ Przez kriokonserwację należy rozumieć kontrolowane obniżanie temperatury układów aktywnych biologicznie w taki sposób, aby po rozmrożeniu materiał biologiczny miał te same właściwości i funkcje, jakie miał przed zamrożeniem. Metoda ta pozwala zatrzymać procesy prowadzące do śmierci komórkowej, uruchamiające się, gdy układ znajduje się w ekstremalnych warunkach otoczenia. Daje ona możliwość przechowywania materiału biologicznego przez dziesiątki lat. Piszą na ten temat A. Cholewka, W. Cizek, Z. Drzazga, *Kriokonserwacja*, w: H. Podbielska, A. Skrzek (red.), *Zastosowanie niskich temperatur w biomedycynie*, Wrocław 2012, s. 283 i n.

³⁶ Hodowcą, zgodnie z ustawą, jest osoba fizyczna, prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, prowadząca hodowlę zwierząt i ich dokumentację hodowlaną.

³⁷ Jest to np. Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka dla bydła rasy polskiej czerwonej, polskiej czerwono-białej i polskiej czarno-białej; czy też Polski Związek Hodowców i Producentów Trzody Chlewniej POLSUS dla świń rasy puławskiej etc.

³⁸ Zob. zarządzenie nr 7/15 z 23 marca 2015 r. Dyrektora Instytutu Zootechniki – Państwowego Instytutu Badawczego w sprawie realizacji zadań w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/inne_dokumenty [dostęp: 12.12.2015].

o zasobach genetycznych zwierząt gospodarskich prowadzonej w Instytucie Zootechniki,

– zapewnienia odpowiednich warunków utrzymania i pielęgnacji zwierząt³⁹.

Jak zaznaczono powyżej, w Polsce stosowane są dwie metody ochrony zasobów genetycznych zwierząt. Pierwszą z nich jest metoda *in situ* w miejscu występowania zwierząt, czyli w obrębie gospodarstwa. Polega ona na utrzymaniu chronionych populacji poprzez hodowlę i użytkowanie zwierząt w stadach zachowawczych. Z tego tytułu producenci rolni mogą otrzymać odpowiednie wsparcie finansowe. Zostało ono przewidziane w § 4 pkt 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 18 marca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach „Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 i dotyczy ras lokalnych bydła, koni, owiec, świń oraz kóz⁴⁰.

Udział w zobowiązaniach rolno-środowiskowo-klimatycznych jest dobrowolny. Beneficjentem może być rolnik utrzymujący wpisane do księgi hodowlanej krowy, kłacz, lochy, owce matki lub kozy matki poszczególnych ras, które są objęte programem ochrony zasobów genetycznych, o ile łączna powierzchnia posiadanych przez rolnika gruntów rolnych wynosi co najmniej 1 ha (§ 11 rozporządzenia). Omawiana płatność jest uzależniona od liczby zwierząt trzymanyh w gospodarstwie. Przysługuje ona na podstawie § 14 pkt 1 omawianego rozporządzenia, jeżeli ilość zwierząt w stadzie wynosi co najmniej: 4 krowy tej samej rasy, 2 kłaczki tej samej rasy, 10 owiec matek rasy olkuskiej, 15 owiec matek rasy cakiel podhalański, barwna owca górską, polska owca pogórza, czarnogłówka, 30 owiec matek rasy merynos polski w starym typie albo 10 owiec matek pozostałych ras, 10 loch rasy puławskiej, 8 loch rasy złotnickiej białej, 8 loch rasy złotnickiej białej⁴¹, 8 loch rasy złotnickiej pstrej⁴² oraz 3 kozy matki.

Płatności w ramach omawianego działania są przyznawane corocznie, przez okres 5-letniego zobowiązania. Przy czym zgodnie z § 14 pkt 2 rozporządzenia są one ograniczone do maksymalnej liczby zwierząt w jednym stadzie. W przypadku krów wynosi ona 100 sztuk, a w przypadku świń w ra-

³⁹ Zob. przykładowa umowa dotycząca realizacji programów ochrony zasobów genetycznych koni, http://pzhk.pl/wp-content/uploads/umowa_uczestnictwa.pdf [dostęp: 19.12.2015].

⁴⁰ Dz. U. 2015, poz. 415.

⁴¹ W przypadku stada objętego programem ochrony zasobów genetycznych przed 1 stycznia 2006 r. – 6 loch.

⁴² W przypadku stada objętego programem ochrony zasobów genetycznych przed 1 stycznia 2006 r. – 3 lochy.

mach stada podstawowego zwierząt tej samej rasy: 70 loch rasy puławskiej, 100 loch rasy złotnickiej białej oraz 100 loch rasy złotnickiej pstrej.

Z kolei metoda *ex situ* umożliwia gromadzenie rezerwy genetycznej w formie zamrożonego nasienia i zarodków danej rasy, odmiany, linii. Jest ona traktowana jako pomocniczy instrument w realizacji ochrony zasobów genetycznych. W celu stosowania tej metody został utworzony w 2014 r. Krajowy Bank Materiałów Biologicznych (KBMB)⁴³. Będzie w nim gromadzony materiał biologiczny pochodzący od bydła, koni, świń oraz owiec i kóz, zgodnie z opracowanymi metodami oraz sposobami pobierania i przechowywania materiału biologicznego. Jego celem jest utworzenie tzw. kolekcji krajowej, na którą składają się cztery zbiory – podstawowy, historyczny, roboczy oraz zbiór oceny zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich. Krajowy Bank Materiałów Biologicznych spełnia wymogi Centrum Przechowywania Materiału Genetycznego przewidziane w ustawie z 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt⁴⁴. Jednakże jak do tej pory nie został jeszcze opracowany Krajowy Program Kriokonserwacji zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, w tym w szczególności zasady pozyskiwania materiału biologicznego ani jego obrotu.

Natomiast w przygotowaniu jest uchwała Rady Ministrów w sprawie ustanowienia programu wieloletniego pod nazwą „Ochrona i zarządzanie krajowymi zasobami genetycznymi zwierząt gospodarskich w warunkach zrównoważonego użytkowania” na lata 2016-2020⁴⁵. Projektowany program jest kontynuacją i rozwinięciem dotychczas realizowanego programu w latach 2011-2015 pod tą samą nazwą⁴⁶. Jednym z jego celów jest ochrona bioróżnorodności genetycznej zwierząt gospodarskich, w tym przez stworzenie kolekcji materiału biologicznego (nasienie, zarodki bydła, koni, świń, owiec i kóz) i zapewnienie pełnej operacyjności Krajowego Banku Materiału Biologicznego. Jego autorzy zauważali konieczność przeprowadzenia analizy przepisów dotyczących kriokonserwacji materiału biologicznego. Obecnie są one kształtowane na mocy wspomnianej powyżej ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (art. 1 pkt 1 lit. f). Przygotowanie i wykorzystywanie materiału genetycznego wiąże się bowiem z koniecznością spełniania

⁴³ Zob. decyzję Powiatowego Lekarza Weterynarii w Krakowie z 18 września 2014 r.

⁴⁴ Dz. U. 2014, poz. 1539 ze zm.

⁴⁵ Zob. <http://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r1784,Projekt-uchwaly-Rady-Ministrow-w-sprawie-ustanowienia-programu-wieloletniego-pod.html> [dostęp: 29.12.2015].

⁴⁶ Zob. uchwała nr 46/2011 Rady Ministrów z 12 kwietnia 2011 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego pod nazwą „Ochrona i zarządzanie krajowymi zasobami genetycznymi zwierząt gospodarskich w warunkach zrównoważonego użytkowania”.

określonych norm sanitarno-weterynaryjnych. Celem tej szczególnej ochrony jest zapewnienie bezpieczeństwa epizootycznego, ograniczenie do minimum ryzyka przenoszenia chorób, w tym chorób odzwierzęcych, zapewnienie odpowiedniej jakości i możliwości właściwego wykorzystania zebranego materiału w przyszłości. Normy obejmują wszystkie etapy postępowania z materiałem genetycznym, począwszy od jego pozyskiwania, przetwarzania, obróbki, konserwacji, przechowywania, wprowadzania do obrotu, transport oraz jego wykorzystania⁴⁷. Zgodnie z obowiązującymi przepisami sama produkcja, obróbka, konserwacja i przechowywanie materiału genetycznego mogą odbywać się wyłącznie w centrach pozyskiwania i centrach przechowywania zatwierdzonych i kontrolowanych przez Inspekcję Weterynaryjną⁴⁸.

5. Podstawowym zadaniem ochrony zasobów genowych jest zabezpieczenie naturalnej oraz wytworzonej przez człowieka zmienności genetycznej zwierząt użytkowych w celu wytwarzania ulepszonych ras, a także zachowanie przyrody i dziedzictwa kulturowego. Jednakże dominujący obecnie – przemysłowy model produkcji zwierzęcej opiera się w dużej mierze na wąskiej bazie genetycznej. Z tego względu bardzo istotną rolę odgrywa ustawodawca, który powinien określić w sposób jednolity zarówno zasady wykorzystywania materiału genetycznego, jak i sposoby jego zabezpieczania. Istniejące normy prawne na poziomie Unii Europejskiej obejmują w zasadzie omawianą problematykę kompleksowo. Choć zdecydowanie będzie ona bardziej czytelna dla jej adresatów po wprowadzeniu rozporządzenia w zakresie „prawa zootechnicznego”. Należy podkreślić, że normy prawne bardziej sprzyjają produkcji prowadzonej przez duże podmioty aniżeli małych producentów rolnych. Łączy się to jednak z wykorzystywaniem wąskiego typu zasobów genetycznych zwierząt dających najbardziej optymalne efekty produkcyjne. Ponadto na wielkość ich produkcji oddziałuje przemysł farmaceutyczny, poprzez oferowane środki stymulujące np. przyrosty osobników.

To sztuczne ingerowanie w żywe organizmy wywiera negatywny wpływ na różnorodność zwierząt. Jednocześnie prowadzi to do osłabienia pozycji rynkowej małych gospodarstw rolnych. Nie są one w stanie podążać za przemianami na rynku rolnym. Dlatego istotne jest wspieranie produkcji lokalnych ras zwierząt, które mogą mieć istotny wpływ na rozwój gospodarstw

---

⁴⁷ Szerzej J. Wieczorek, *Ochrona sanitarna materiału genetycznego przeznaczonego do długotrwałego przechowywania*, „Wiadomości Zootechniczne” 2009, nr 1, s. 11-24.

⁴⁸ Zob. art. 3 pkt 5 lit. d ustawy z 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej, Dz. U. Nr 33, poz. 287 ze zm.

rodziny o mniejszej skali produkcji, zapewniając im zarówno konkurencyjność, jak i trwałość.

Należy stwierdzić, że oferowane rolnikom płatności rolno-środowiskowo-klimatyczne w zakresie ochrony zasobów genetycznych są w wielu przypadkach bodźcem dla producentów do podejmowania szeregu obowiązków wynikających z utrzymywania lokalnych ras zwierząt. Przyczyniają się one zarówno we wspieraniu zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, jak i zapewnianiu ciągłości produkcji ras ważnych gospodarczo dla producentów rolnych, jak i poszczególnych regionów.

Ochrona zasobów genetycznych w rolnictwie ma charakter długofalowy i wykracza poza interesy poszczególnych państw. Przyjęte zobowiązania na arenie międzynarodowej są wypełniane w obrębie Unii Europejskiej. Pojawia się jednak pytanie, w jakim stopniu obecna regulacja unijna będzie wystarczająca w obliczu takich wyzwań, jak np. przystąpienie do Transatlantyckiego Partnerstwa w dziedzinie Handlu i Inwestycji. Należy jednak podkreślić, że obrót materiałem genetycznym jest przedmiotem regulacji obu stron. Jednakże chodzi tu w szczególności o dostęp do unijnego rynku materiału modyfikowanego genetycznie oraz o jego wpływ na rodzime populacje. Jak podkreśla Elżbieta Martyniuk, międzynarodowy obrót materiałem hodowlanym w Polsce regulują przepisy hodowlane oraz weterynaryjne⁴⁹. W uzasadnionych przypadkach materiał hodowlany lub materiał biologiczny z terenu EU oraz krajów trzecich jest dopuszczany po spełnieniu określonych wymagań ustawowych.

W Polsce mimo stworzenia Krajowego Banku Materiałów Biologicznych brakuje norm prawnych odnoszących się do pozyskiwania, przechowywania i udostępniania materiału biologicznego. Stanowi to istotną lukę w kwestii wdrażania programu kriokonserwacji zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich i realizacji ochrony *ex situ*.

Ponadto nie jest określony status prawny zasobów od strony prawa własności⁵⁰. Ustawodawca nie wskazuje jednoznacznie, kto jest ich właścicielem i kto ma prawo do zasobów. Można przyjąć założenie, że nadal jest nim

---

⁴⁹ Zob. E. Martyniuk, *Ekspertyza na temat wpływu wprowadzenia w Polsce nowych regulacji dotyczących dostępu do zasobów genetycznych i podziału korzyści wynikających z użytkowania tych zasobów (ABS) w hodowli zwierząt wynikających z postanowień Protokołu z Nagoi o dostępie do zasobów genetycznych oraz sprawiedliwym i równym podziale korzyści wynikających z użytkowania tych zasobów do Konwencji o różnorodności biologicznej*, Warszawa 2013, s. 29 i n.

⁵⁰ Por. H. D. Blackburn, P. J. Boettcher: *Options and legal requirements for national and regional animal genetic resource collections*, „Animal Genetic Resources” 2010, nr 47, s. 91-100.

hodowca lub związek hodowców. W takim przypadku na nich powinien ciążyć obowiązek finansowania działalności banku. Ale z drugiej strony, skoro część zasobów ma zabezpieczać różnorodność genetyczną dla przyszłych pokoleń, to utrzymaniem zasobu nie powinni być obciążani hodowcy. W takim razie należałoby potraktować zasoby jako dobro powszechne. Zatem jego utrzymywanie winno leżeć w gestii państwa. Takie rozwiązanie zostało przyjęte np. w Hiszpanii, gdzie odpowiedzialność za działalność banku została powierzona Ministerstwu Rolnictwa⁵¹. Pojawia się odpowiednio kolejny problem – jeżeli bank ma obok utrzymywania zasobu, również podejmować czynności związane z jego oceną pod kątem obrotu, to konieczne jest w pierwszej kolejności ustalenie tego, kto jest posiadaczem, a kto jego właścicielem i kto jest odpowiedzialny za jego finansowanie.

Problematiczna jest także kwestia tworzenia kolekcji historycznej krajowego materiału genetycznego. Warto podkreślić, że materiał ten był gromadzony jeszcze przed wejściem w życie obowiązującej ustawy, tj. na mocy ustawy z 20 sierpnia 1997 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich⁵². Jednakże wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej i wejściem w życie nowego aktu normatywnego zmianie uległy podstawowe normy sanitarne i weterynaryjne. Ponadto obowiązywały inne metody badań, a także występowały odmienne jednostki chorobowe. Zatem przyjmując założenie, że pozyskany materiał genetyczny z przeznaczeniem do wykorzystania w hodowli musi posiadać status wolnego od chorób zakaźnych i odpowiednio powinien on przejść przez centrum pozyskiwania i przechowywania, nie jest możliwe wprowadzenie materiału zgromadzonego przed 2004 r. do kolekcji historycznej. Pojawia się więc pytanie, jakie powinno być zagospodarowanie tego materiału, skoro nie może być częścią zasobu.

Reasumując, by w pełni można było mówić o ochronie *ex situ* zasobów genetycznych zwierząt hodowlanych w Polsce, należy w pierwszej kolejności wskazać, komu przysługuje do nich prawo. To z kolei pozwoli na ustalenie zasad organizacyjnych funkcjonowania Krajowego Banku Materiałów Biologicznych i faktycznego ich gromadzenia i obrotu. Jednakże warto podkreślić, że omawiana ochrona nie jest docelową. Ma ona przede wszystkim wspierać hodowlę zwierząt w ich naturalnych warunkach.

---

⁵¹ Zob. J. Krupiński, E. Martyniuk, J. Sikora, *Rola Krajowego Banku Genów w programach doskonalenia ochrony zasobów genetycznych zwierząt*, Balice 2014, http://www.izoo.krakow.pl/zalaczniki/aktualnosci/content/1250_Rola_Krajowego_Banku_Genow-Krupinski_Martyniuk_Sikora.pdf [dostęp: 29.12.2015].

⁵² Dz. U. 2002, Nr 207, poz. 1762 ze zm.

LEGAL ISSUES RELATED TO THE PROTECTION OF GENETIC RESOURCES OF FARM ANIMALS

Summary

The growing demand for cheap food and other animal products have resulted in a deep transformation of the traditional production systems. It also has a negative effect on the genetic resources which have been shrinking considerably. Some breeds have been replaced with others which ensure better productivity. This paper contains an analysis of the legal norms regulating the creation and maintenance of farm animal genetic resources in Poland. The EU legislation in that matter provides that all activities related to genetic resources should seek to maintain diversity and improve the quality of agricultural products. Thus genetic resources protection programmes are being implemented in individual Member States and the participating farmers receive financial support in exchange for their undertaking to breed animals with observance of the agricultural, environmental and climatic issues. As the author of this paper has determined, in Poland there is an *in situ* protection in place but there is no national legislation that would provide for an *ex situ* protection as well. Thus it is necessary to determine the legal nature of the resources in Poland and determine the role of the National Bank of Biological Material intended to be appointed.

DELLA PROBLEMATICA DELLA TUTELA DELLE RISORSE GENETICHE DEL BESTIAME

Riassunto

La crescente richiesta di alimenti a buon mercato e altri prodotti di origine animale conduce ad una trasformazione dei sistemi di produzione tradizionali. Ha anche un effetto negativo sulle modifiche delle risorse genetiche in quanto esse sono soggette ad un notevole esaurimento ed addirittura ad essere sostituite dalle razze che permettono di raggiungere il massimo della produttività. L'obiettivo dell'articolo è di valutare la normativa vigente che influenza la creazione e il mantenimento delle risorse genetiche degli animali da allevamento in Polonia. Il legislatore dell'Ue ha assunto l'ipotesi che ogni intervento intrapreso nell'ambito delle risorse di origine animale dovrebbe portare ad una maggiore diversificazione in agricoltura, ad un mantenimento della biodiversità ed ad un miglioramento della qualità dei prodotti agricoli. A tal fine a livello degli Stati membri vengono attuati i cosiddetti programmi di tutela delle risorse genetiche per le razze e le specie di animali particolari. I partecipanti – vale a dire i produttori agricoli – possono beneficiare di un sostegno finanziario una volta accettati gli obblighi agro-climatico-ambientali. Nella parte conclusiva l'autrice ha constatato che in Polonia è presente la salvaguardia *in situ*, invece la mancante legislazione nazionale non permette di applicare le misure di salvaguardia *ex situ*. Per questo motivo risulta necessario determinare la natura giuridica delle risorse ed indicare il ruolo che dovrebbe svolgere la Banca Nazionale del Materiale Biologico.